

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MANİSA'NIN SOSYO-KÜLTÜREL YAŞAMINDA HALKEVİ'NİN YERİ VE ÖNEMİ

Günver GÜNEŞ*

Müslime GÜNEŞ**

Özet

Halkevleri 1932-1951 yılları arasında faaliyet göstermiş, yakın dönem Türkiye tarihine damgasını vurmuş önemli kuruluşlardır. Önemi ölçüsünde halkevleri pek çok araştırmaya konu olmuştur. 1932 yılında halkevlerinin açılması ülkede son derece önemli bir sosyo- kültürel atılımın yaşanmasına ve gelişimine yol açtı. 24 Şubat 1933 yılında açılan Manisa Halkevi de faaliyetini sürdürdüğü yıllarda, çevresinin çok önemli bir kültür merkezi olma özelliğini kazandı. Ayrıca yörenin tarihine, coğrafyasına, folkloruna ve sosyo-ekonomik yapısına ışık tutacak çok değerli çalışmalar ortaya koydu. Bu çalışma, Manisa Halkevi'nin faaliyetlerini ve Cumhuriyet yönetiminin bir il genelinde halkevi ile nasıl bir atılım sergilediğini ortaya koymaya yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: Halkevleri, Manisa, Cumhuriyet, Türkiye.

THE PLACE AND IMPORTANCE OF THE PEOPLE'S HOUSE IN MANİSA'S SOCIO-CULTUREL LIFE IN REPUBLICAN PERIOD

Abstract

People's Houses, which had a lot of activity between 1932 and 1951, were one of the institutions that made their marks in contemporary Turkish history. People's Houses have been a subject of many researches in terms of their importances. Opening of People's Houses in 1932 caused remarkable significant progress in socio-cultural improvement. Manisa People's House, opened on 24th February 1933, became a cultural center in its surroundings when it was still active. It also served many researches that have brought the lights in historic, geographical, folkloric and socio-economic characters of the region. This study is to introduce the activities of the Manisa People's House, and how the Republican government could show an improvement with a People's House in a province.

Keywords: People's Houses, Manisa, Republic, Turkey.

Giriş

Halkevleri 1932-1951 yılları arasında faaliyet göstermiş, yakın dönem Türkiye tarihine damgasını vurmuş önemli bir sosyo-kültürel kurumdur. 20. y.y.'in başlarına

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın.

** Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim - Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Aydın.

gelindiğinde halkın eğitilmesine ve yetiştirilmesine yönelik olan örgütlenmeler her ülkede kendi gereksinimlerine göre oluşturulmaya başlanmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de halkın eğitilmesine ve yetiştirilmesine yönelik örgütlenme çalışmalarına başlamıştır. Ulusal bir bilinç olarak Türk toplumu bu bilinci yakalamış ve kendi devletini çağdaş bir yapıda kurmuştur. Bu yakalanmış olan bilinç birikimini ve yeni devlet düzeninin ilkelerini halka anlatmak ve bilinç düzeyini yükseltmek gerekiyordu. Eğitim bilimlerine göre ülkenin kalkınma dereceleri ile eğitim- kültür seviyeleri arasında doğru bir bağlantı bulunuyordu¹.

Halk eğitiminin ülkemizde yetersiz olması ve eğitim sisteminin tam anlamıyla kurulamaması Kemalist devrimlerin halka kısa zamanda ulaştırılmaması nedenleriyle yoğun bir halk eğitiminin ve buna bağlı olarak yeni bir örgütlenmenin zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yeni bir örgütlenmeden söz ediyoruz çünkü kozmopolit Osmanlı Devletinin dağılma döneminde Türk milliyetçiliği zemininde kurulmuş olan Türk Ocakları'nın Cumhuriyet'in ilk yıllarında da faaliyetlerine devam etmiştir. Ancak Türk Ocakları'nın, dönemin tek partisi ile zaman zaman çeşitli konularda yaşadığı sürtüşmeler yüzünden istenilen sevide çalışmadığı düşünülerek, 1931 yılında kapatılmış olması, ocakların çalışma yöntemi dışında farklı bir örgütlenmeyi zorunlu kılmıştır².

Halkevlerinin kurulmasında dönemin siyasi ve ekonomik durumu da etkili olmuştur. 1929 yılında dünya ekonomisindeki bunalım Türkiye'yi de olumsuz etkilemiştir. 1930 yılında gerçekleşen Menemen olayı sonrasında devlet ekonomik ve toplumsal hayatın her noktasına müdahale etme gereğini duymuş bu çerçevede pek çok kurum yenilenirken, bir kısmı da tasfiye edilmiştir. Bu hassas süreç halkevlerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır³. SCF denemesinin olumsuz bir şekilde sonuçlanmasıyla birlikte devrimi toplumsal tabana yaymak ve yerleştirmek amacıyla yeni arayışlara gidildi. İttihat ve Terakki'nin kültür kuruluşu olan Türk Ocakları yerini CHF'ye bağlı yeni bir anlayış içinde kurulan halkevlerine bırakmak durumunda kaldı.

Önemi ölçüsünde halkevleri pek çok araştırmaya konu olmuştur. Ancak bu araştırmalarda genel değerlendirmelerin ötesinde yerel ölçekte, mikro düzeyde araştırmacılardan yeterli ilgiyi henüz görebilmiş değildir. Bu çerçevede farklı özellikleri ile "*Kemalizmin Halk okulları olarakta bilinen*"⁴ yüzlerce halkevi araştırılmayı beklemektedir. Kapatıldığı 1951 yılında sayıları 478'e ulaşmış bulunan halkevi şubelerinin her biri ayrı bir araştırmanın konusu olacak özelliktedir. Bu anlamda Türk devriminin toplumsal tabana yerleşme sürecinde yüklendiği görev her halkevi şubesini çekim merkezi haline getirmiştir. Manisa Halkevi'nin de Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgesinin sosyal, kültürel, ekonomik yapısına etkisi ciddi bir araştırmaya konu olacak nitelikte görünmektedir.

¹ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, Genişletilmiş 2.baskı, Cumhuriyet Kitapları, Ankara 2000, s.s.79-81.

² Geniş bilgi için bkz; Zeki Arıkan, "Halkevleri'nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu*, Y.12, VI/23 (Mayıs 1999), İstanbul, s.s.261-281.

³ Tefrik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim yay., İstanbul 1983, s.880.

⁴ Ceyhan Atıf Kansu, "Kemalizm Halk Okulları" *Halkevleri*, Y.5, S.64, Ankara, 1972, s.3.

Türkiye’de 1932 yılında halkevlerinin açılması, ülkede son derece büyük bir kültür etkinliğinin doğmasına ve gelişmesine neden oldu. Her halkevi bulunduğu yörenin tarihine, coğrafyasına, folkloruna sosyal ve ekonomik yapısına ışık tutacak çok değerli çalışmalar ortaya koydu.

1932 yılında faaliyete başlayan 14 halkevinin bir denemeden öteye gidip, başarılı çalışmalar ortaya koyması ile halkevlerinin sayısı giderek arttı. 24 Şubat 1933 tarihinde açılan Manisa Halkevi de faaliyetini sürdürdüğü yıllarda çevresinin bir kültür merkezi olma özelliğini kazanmıştır⁵. Kuruluşunun ilk yılında Manisa Halkevi şube faaliyetlerini düzenlemeye çalıştı⁶. 1 salon ve 11 odadan oluşan binada çalışmalarına başlayan halkevinin açılışında CHP Manisa İl Örgütü’nün ve başkanı Kemal Bey’in çok önemli çabaları olmuştur⁷. Halkevinin açıldığı ilk yılda spor kolu, köycülük kolu, halk dershaneleri ve kurslar şubesi ile çalışmalarını yürütmüştür. Oldukça fazla sorunlarla faaliyete geçen şubeler başlangıçta çalışma güçlükleri yaşamışlardır. Yukarıda saydığımız şubeler gibi temsil kolu da sahnesi olmadığından pek fazla etkinlik gösterememiştir⁸.

Kuruluşu’nun ilk yıllarında Manisa Halkevi’nin dokuz şubesinin yönetimi şu kişilerden oluşuyordu:⁹

Dil, Tarih ve Edebiyat; Başkan: Öğretmen Çağatay Uluçay, Üyeler: Avukat Mithat Turanlı, Dr. Necdet Otaman, Öğretmen Vahit Kurşuncu, Öğretmen İbrahim Gökçen Ar; Başkan: Öğretmen Feriha Selen, Üyeler: Diş Doktoru Vehbi Kutengin, Öğretmen Cemal Oyan, Öğretmen Halil Er, Öğretmen Akif Saydam. Gösterit; Başkan: Spektör Celal Gürsoy, Üyeler: Öğretmen Kerim Kudat, CHP Sekreteri İhsan Aralongun. Spor; Başkan: Dr Şevket Kırbaş, Üyeler: Tüccar Faruk Çelebi, Dr Ali Rıza Ünlü, Ziraat Fen Memuru Cevat Noyan, Tüccar Kadri Çorapçı. Sosyal Yardım; Başkan: Ağır Ceza Reisi Rasim Uz, Üyeler: Müdde-i Umumi Rifat Güllü, Bayan Melek Gökmen, Hava Kurumu Muhasibi Rıza Akalp, Kültür İşyanı Eşref Orcan. Halk Dershaneleri ve Kurslar; Başkan: Ortaokul Müdürü Ziya Aysoy, Üyeler: Öğretmen Sakine Ünlü, Öğretmen Fahriye Güner, Başöğretmen Şükrü Ögen, Avni İşcan. Kitapsaray ve Yayın; Başkan: İnhisarlar Müdürü M. Dümer, Üyeler: Öğretmen Yahya Kaynak, Öğretmen Zehra Güngörün, Öğretmen Ziya İnal, Vilayet Umumi Meclis Başsekreteri Ferit Akşit. Köycülük; Başkan: Mektupçu Şevki Birsnel, Üyeler: Dr. Enver Gürgen, Tahsil Şefi Sami Güner, Baytar Müdürü Kadri Baytan, Çiftçi Raşit Meriç. Müze ve Sergi; Başkan: Başöğretmen Emin Moral, Üyeler: Çiftçi Selahattin Ayrıl, Halkevi Sekreteri Kenan Sözen, Öğretmen Nazmi Bayçın, Kültür İşyanı Zeki Devencioglu.

⁵ Manisa Halkevi’nin faaliyetleri hakkında halkevinin yayımlamış olduğu *Gediz* dergisinden, *Anadolu ve Ulus* gazetelerinden yararlandık. Hiç kuşkusuz çok önemli olduğu halde incelediğimiz döneme ait *Manisa, Işık* ve *8 Eylül* gazetelerini değerlendirme şansı bulamadık.

⁶ Halkevi Şubelerinin komite seçimleri 10 Martta yapılmıştır. *Anadolu*, 15 Mart 1933.

⁷ *Anadolu*, 13 Ocak 1933; *Anadolu*, 21 Şubat 1933; *Anadolu*, 23 Şubat 1933.

⁸ Müslime Şen, *Manisa Halkevi’nin Çalışmaları ve Dergileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1992, s.s.9-10.

⁹ *Gediz*, 11 (20.2.1938).

Manisa Halkevi'nin 1933 yılında açılmasının ardından sırasıyla Manisa çevresinde 1934'te Kula, 1935'te Alaşehir, 1936'da Turgutlu, Salihli ve Akhisar, 1937'de Kırkağaç, 1938'de Demirci Halkevleri de faaliyete başlamıştır¹⁰. Bunlara ek olarak Gölmarмара, Gördes, Muradiye, Sarıgöl, Soma ve Yayaköy Halkevleri de 1939 yılında açılmıştır. 1933-1939 yılları arasında Manisa'da açılan 14 halkevine, II. Dünya savaşı yıllarında yenileri eklenemedi. 1946 yılında Ahmetli Halkodası'nın Halkevi'ne çevrilmesiyle bu sayı 15'e ulaştı. Çok partili hayata geçildikten sonra halkevleri ihmal edildiğinden, birçok yerde olduğu gibi kapatıldığı 1951 yılına kadar Manisa'da da yeni halkevi açılmadı. 1940 yılından itibaren halkevi açamayacak kadar küçük olan yerleşim yerlerinde, halkevlerinin küçük birer örneği olarak halkodaları açıldı. Manisa'da da halkodalarının açılışı 1943 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte açılan 25 halkodası, 1945'te 69'a, 1946'da 86'ya ulaştı. Çok partili hayata geçildikten sonra, 1951 yılına kadar geçen dönemde, Manisa da yeni halkodası açılmadı¹¹.

Faaliyetine başladığı yıllarda Manisa halkının gösterdiği yoğun ilgiden dolayı halkevi binasının yetersiz gelmesi üzerine, 1937 Temmuz'un da halkevi faaliyetlerini yeni binasında sürdürmeye başladı¹². Manisa Halkevi'nin açılışı Manisa'nın sosyal ve kültürel yaşamına son derece önemli katkılar sağlamıştır. Kuruluşunun dördüncü yılında Manisa Halkevi'nin üye dağılımı şubelere göre şu şekilde idi:¹³

ŞUBE ADI	ERKEK	KADIN	TOPLAM
Dil-Tarih Edebiyat	59	24	83
Ar	37	22	59
Gösterit	30	10	40
Spor	108	82	190
Sosyal Yardım	169	65	234
Kurslar	43	18	61
Kitapsaray	34	19	53
Köycülük	125	34	256
Müze ve Sergi	61	12	75

¹⁰ Şen, *agt*, s.9.

¹¹ Manisa da ilk olarak 1943 yılında açılan halkodalarının adları şunlardır. Manisa Merkez: Çobanisa, Horosköy, Paşaköy, Hocalı, Eğriköy, Karaoğlanlı, Kumkuyucak, Kayışlar, Yılmaz, Saruhanlı, Hacırhmanlı, Koldere ve Büyük Belen Köyleri; Turgutlu İlçesinde Ahmetli Bucağı; Salihli de Durasılı, Çapaklı ve Adala Köyleri; Akhisar da Selendi, Medar, Beyoba, Arabacıboz ve Saraçoğlu Köyleri; Soma da Maden ve Çinge Köyleri; Eşme de Eşme İlçeleridir. Hakkı Uyar, *Cumhuriyet Döneminde Manisa da Eğitim, (1923-1950)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1993, s.66.

¹² *Yeni Asır*, 26 Temmuz 1937. Projesi Asım Kömürçüoğlu tarafından 1938 yılında hazırlanmış olan yeni Manisa Halkevi Binası 1939 yılında tamamlanmıştır. Manisa Halkevi'nin Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü Arşivinde kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtlarda yer alan fotoğrafta ise Asım Kömürçüoğlu'nun projesi yer almamaktadır. Arşivde kayıtlı bulunan binanın bugünkü kullanımı Halk Eğitim Merkezi elindedir. Neşe G. Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimari*, İletişim yay., İstanbul, 1999, s.203.

¹³ *Ege Tecim ve Endüstri Büyük Kalavuzu*, İzmir, 1937, s.623.

Manisa Halkevi'nin 1937 yılı itibarıyla 286 kadın, 736 erkek olmak üzere toplam 1022 üyesi bulunuyordu. Üye profiline bakıldığında diğer halkevlerinden farklı bir özelliği görülüyordu. Manisa Halkevi erkeklerin egemen olduğu, ancak azımsanmayacak sayıda kadın üyenin faaliyet gösterdiği bir kültür kurumuydu. Meslek grupları içinde öğretmen, çiftçi ve esnaflar ağırlıkta idi. Sayıca az olsa da doktor ve avukatlar da halkevinin faaliyetlerine katılarak zengin çalışma programları içinde yer almışlardır. Manisa Halkevi ve çalışmalarının daha iyi anlaşılabilmesi için halkevinin faaliyetlerini şubeler bazında ele almanın daha uygun olacağı düşüncesindeyiz.

1. Teoriden Pratiğe Halkevinde Dil, Tarih ve Edebiyat Çalışmaları

Manisa Halkevi'nin en önemli etkinliklerinden biri şüphesiz halkın genel bilgisinin artmasına, parti prensiplerinin kökleşmesine, yurt sevgisinin, yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesine yarayacak konuşmalar, konferanslar, törenler düzenlemek olmuştur¹⁴. Genel olarak dil, edebiyat konularıyla yakından ilgilenen Dil Tarih ve Edebiyat şubesi, dil devriminin gelişimine, öz Türkçe kelimelerin derlenmesine ve edebi zevkin yayılmasına yönelik önemli çalışmalar sergiledi. Düzenlenen edebiyat geceleri toplantılarında büyük Türk şair ve edebiyatçıları anılmış, tarihi ve ulusal günler için törenler düzenlenmiştir. İlin halk şairlerinin eserleri ve hayatları hakkında incelemeler yapılarak, mahalli şair ve ozanlarının edebiyat gecelerine katılmaları sağlanmıştır¹⁵. Söylemek gerekirse bu kol amaçlarına büyük ölçüde ulaşmıştır. İnönü zaferleri, 30 Ağustos Zafer Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, il ve ilçe kurtuluş günleri gibi ulusal bayram ve günler, her yıl hiç aksatılmadan Manisa Halkevi tarafından kutlanmıştır. Ayrıca yıl dönümlerinde ve anma günlerinde Namık Kemal, Ziya Gökalp, Abdülhak Hamit, Mehmet Akif, Mehmet Emin Yurdakul, Mimar Sinan gibi Türk büyükleri de konferanslar ve kültürel etkinliklerle çeşitli yönleriyle anılmıştır. Bunlar dışında 1940 yılına kadar Manisa ve çevresinde 150'ye kadar halk şairi belirlenmişti. Bunların içinde 12 tanesi ise kadındı¹⁶. Mahalli şivelerin araştırılması ve kelime derleme işlerinde sık sık Türk Dili Tetkik Cemiyeti ile irtibata geçilmiştir¹⁷. Şubenin söz derleme heyeti çalışmalarına dönemin Manisa Valisi Fuat Bey de başkan olarak katılmıştır¹⁸.

1940 yılından itibaren şubenin vermiş olduğu konferansların sayısında ve konu zenginliğinde olumlu bir gelişme kaydedilirken,¹⁹ aynı şube tarafından hazırlanan bir radyo tesisatıyla, Ankara Radyo Merkezinde ve halkevinde verilen bütün konferanslar şehre nakledilmiştir. Belirli gün ve haftalarla ilgili çok sayıda anma törenleri düzenlemek yoluyla, halkın bu konuda aydınlatılması amaçlanmış, bu alanda halkevi önemli başarılar elde etmiştir. Konferansların düzenlenmesi ve sunumunda görev alanların çoğu öğretmendi. Konferanslar büyük bir ilgiyle izleniyordu. Bu ilgi halkevinin faaliyetini sürdürdüğü yıllarda devam etti.

¹⁴ CHF Halkevi Talimatnamesi, Ankara, 1934, s.11.

¹⁵ *Gediz*, 11(20.2.1938), s.s.5-6; *Anadolu*, 5 Kanun-ı Sani 1938.

¹⁶ Uyar, *a.g.t.*, s.s.67-68.

¹⁷ *Gediz*, 11(20.2.1938), s.15; *Anadolu*, 29 Temmuz 1938.

¹⁸ *Anadolu*, 13 Kanun-ı Sani 1933.

¹⁹ *Ulus*, 5 Ağustos 1943.

Şubenin yürüttüğü diğer önemli etkinlik ise ilin folklorik özelliklerinin araştırılması olmuştur. İlin önemli özelliklerinden olan zeybekler konusunda araştırmalar yapılarak, hayatta olanlarla görüşülmüş, oyunları, adetleri, kıyafetleri ve inanışları üzerine yapılan incelemeler halkevinin yayın organı olan Gediz Dergisinde yayınlanmıştır. Bunlar içerisinde özellikle Tarhala Köyü'nü konu alan araştırmalar oldukça önemli yer tutmaktadır²⁰. 1940 ve 1941 yıllarında Soma ve çevresini konu alan araştırmalar da gerek edebiyat gecelerinde, gerekse Ankara Radyosu'nda Manisa Halkevi tarafından hazırlanan “folklor saati” programında halka sunulmuştur. Böylece halkevi, bu tür araştırmalarla ilin ve çevresinin bütünü ile tanıtılmasında etkili olmuştur.

Şube, bu faaliyetlerinin yanı sıra Kitapsaray ve Yayın Şubesiyle işbirliği yaparak dergi yayınına girişmiştir. Halkevinin ilk yayın organı olan *Yenidoğuş* 1933 yılında yayın hayatına başlamıştır²¹. Haziran 1935'e kadar 17 sayı çıkan dergi, aylık bir dergi olmasına karşın çeşitli sorunlar nedeniyle bazı aylar yayınlanamadı, bazı aylarda da iki sayı bir arada yayınlandı²². Yenidoğuş daha çok edebi kültürel ağırlıklı bir dergi idi.²³ 1935'te derginin yayınına ara verildikten yaklaşık bir yıl kadar sonra, halkevi *Bozkurt* adıyla yeni bir dergi yayınladı. 15 Mayıs 1936'da yayın hayatına başlayan bu dergi de tıpkı Yenidoğuş gibi edebi, kültürel nitelikte bir dergi görünümündeydi²⁴. Derginin 15 günde çıkacağı belirtilmesine rağmen, düzenli olarak yayını sürdürmediği bazı sayılarının çıkmamasından anlaşılmaktadır.

Manisa Halkevi son olarak *Gediz* dergisini yayınladı. 23 Nisan 1937'de yayın hayatına başlayan Gediz,²⁵ 1946 Kasım ve 1947 Ocak- Şubat aylarında yayın hayatına ara vermek zorunda kaldı, 1947 yılının Ekim-Kasım aylarında tekrar yayınlanmaya başladı. Bundan sonra iki buçuk yıl kadar daha yayınlanamayan dergi, 1950 Ocak ayından itibaren üç ayda bir yayınlanmış, son sayısı ise Nisan 1950'de çıkmıştır²⁶. Derginin yayınlarının aksamasının en önemli nedeni II. Dünya savaşının yarattığı ekonomik sorunlar ve kâğıt sıkıntısı idi.

Adını Gediz Nehri'nden alan derginin yayınlanmasıyla öncelikle halkın bilgi ve kültür seviyesini yükseltmek amaçlanmıştır. Yerel tarih araştırmaları açısından çok

²⁰ *Gediz*, 11(20.2.1938), s.4.

²¹ *Yeni Doğuş*, 1(29.10.1933). Necdet Bilgi, XX. Yy'ın İlk Yarısında Manisa Kazası, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 1996, s.523.

²² Derginin imtiyaz sahibi Avni Gemicioğlu, yayın müdürü Rıza Külahtaşoğlu'dur. İzmir'de İktisat, Meşher ve Ticaret Matbaalarından sonra Manisa'da ki Suhulet ve Kolaylık matbaalarında basılmıştır.

²³ Yeni Doğuş Dergisi ile ilgili daha geniş bir bilgi için bkz; Necdet Bilgi, “Yeni Doğuş; Manisa Halkevi Dergisi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XVII/49 (Mart 2001), Ankara.

²⁴ Bozkurt Dergisinin İmtiyaz Sahibi Hikmet Bozkurt'tur. Yazı İşleri Müdürlüğünü de M. Çağatay Uluçay yapmıştır. “Bozkurt Niçin Çıkıyor”, *Bozkurt*, S.1(25 Mayıs 1976), s.1.

²⁵ Manisa Halkevi merkezinin yayınladığı en iyi mahalli tarih ve folklor araştırmaları yapan 13 Halkevi arasında gösterilmiş, Gediz Dergisi de kıymetli yayınları nedeniyle takdir edilmiştir. Bkz; *CHP Halkevi ve Halkodaları 1932-1942*, Ankara, 1943, s.17.

²⁶ Gediz Dergisinin ilk yayımlandığı yıllarda imtiyaz sahipliğini Halkevi Başkanı Azmi Önakin yürütmüştür. Yazı İşleri Müdürü ise Mustafa Dümer'dir. Sonraki yıllarda hem imtiyaz sahipliğinde hem de yazı işleri müdürlüğünde Cemal Sezgin, Ahmet Önerürk, M. Çağatay Uluçay, Vakıf Armağan, Sadi Sunam ve Kemal Danışman gibi farklı isimleri görüyoruz. Necla Türkçapar Günay, *Gediz Bibliyografyası*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999.

büyük öneme sahip olan Gediz, Yeni Doğuş ve Bozkurt sıradan dergilerinden farklı olarak sosyal, ekonomik, kültürel, ticari, edebi makalelerin sıkça bulunması sonucu dönemin ciddi içerikli dergileri arasında yer almışlardır. Dergide yayınlanan araştırma sonuçları Ankara Halkevi tarafından da takdirle karşılanıyordu. Bu konuda Ülkü Dergisinde yer alan bir yazıda “...*Gediz şimdiye kadar mühim bir neşriyat merkezi olmaktan uzak görülmüş bir yurt parçasında ve en mühim ve en eski neşriyat merkezlerindeki eski ve yeni eşleri kıskandıracak bir güzellikte çıkmaktadır...*”denmektedir²⁷.

Derginin içeriğinin zenginliğini Mahmut Şakiroğlu şöyle vurgulamaktadır. “...*Gediz Manisa Halkevinin çalışkan yöneticileri ve onların teşvik ettiği öğretmenler tarafından yürütülen bu dergi, belgeler ile tarih çalışmaları için yararlıdır. Tek kusurlu tarafı il içinde basımevi olmadığı için yazarların dışarı kentlere fazla seyahati yüzünden basım yanlışlarının fazlalığı ve kâğıdının bir türlü kaliteli olmamasıdır. Bununla beraber Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen,²⁸ Babri Oskay, M. Kamil Su²⁹ ve başka araştırmacılar tarafından yayınlanan belgeler, Manisa tarihi kadar tarihimizin belirli devirlerini de yakından ilgilendirir*”³⁰. Halkevleri ve hükümetin desteğiyle, halkevlerinin faaliyette buldukları yıllarda yerel tarih araştırmalarında büyük bir atılımlar yaşandı. Manisa Halkevi de gerek tarih, dil; folklor alanında, gerekse tarih kitapları yayınında önde gelen halkevlerinden birisi olmuştur. Manisa tarihinin her dönemine ilişkin bu araştırmalar birinci elden kaynaklara dayanılarak halkevi dergilerinde kaleme alınmıştır³¹.

2. Manisa’da Güzel Sanatlara Açılan Kapı

Güzel Sanatlar Şubesi bir dönem Ar Şubesi ismiyle anılmıştır. Şube faaliyette kaldığı 18 yıl içinde Manisa ve çevresindeki müzik, resim, yontu, mimarlık güzel sanatlar gibi dallarda profesyonel ve amatörleri bir araya toplamış, yetenekli gençleri çatısı altına alarak korumuş, bunların yetiştirilmesine önayak olmuştur. Halk arasında köylerde ve aşiretlerde söylenen halk türkülerini ortaya çıkararak aslını bozmadan arşivlemiş, ulusal marşı öğretmiş, müzik zevkini her kesimden Manisalıya aşılarmıştır. Mahalli ve ulusal halk oyunu ve dansları aslını koruyarak kadınlı erkekli önce üyelerine sonra da Manisa Halkına öğretmiştir. Atölyeler kurarak fotoğraf, resim, heykel, güzel sanat eserleri yaptırmış, sergiler açmış, yarışmalar düzenlemiştir.

²⁷ *Ülkü*, S.60, s.s.549-550.

²⁸ İbrahim Gökçen’in halkevi sayesinde yazarlık yeteneği ortaya çıkmış ve pek çok değerli eser vermiştir. Gökçen 1938- 1957 yılları arasında 28 yıllık bir süreçte çoğu Manisa tarihi ve kültürüyle ilgili olarak önemli eserler meydana getirmiştir. Bkz; Ali Birinci, “İbrahim Gökçen Manisa Tarihçisi ve Ressamının Hayatı ve Eserleri”, *Manisa Araştırmaları I*, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2001, s.s.185-192.

²⁹ Ömrünün son senelerine kadar Manisa tarihine dair araştırmalar yapan Kamil Su yazdığı ders kitaplarıyla da Türk Milli Eğitimine büyük katkılar sağlamıştır. Bkz; Ali Birinci, “Karaosmanoğlu Halit Paşa Kamil Su”, *Manisa Araştırmaları II*, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2002, s.s.7-23.

³⁰ Mahmut Şakiroğlu, “Memleketimizde Toplu Tarih Çalışmaları II,” *Tarih ve Toplum*, S.38 (Şubat 1987), s.11.

³¹ Mahmut Şakiroğlu, “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı”, *Kebikeç*, S.3, Ankara, 1996, s.s.131-142.

Halkevinin Güzel Sanatlar Şubesi ilk açıldığı yıllarda müzik ve resim dersleri ile başlayan çalışmalarını daha sonraki yıllara da verimli çalışmalarıyla taşıdı. Faaliyetlerinin ilk yılında bir resim sergisinin açılması ile başlayan etkinlikler çok sayıda konserle devam etmiştir. Çağdaş ve çok sesli müziğin Manisa’da tanıtılmasında yerleşmesinde ve geliştirilmesinde Güzel Sanatlar şubesinin büyük katkıları olmuştur³². Özellikle köylerde yapılan çalışmalarda halkın geleneksel sanat değerlerinin ortaya çıkarılması, şarkı ve türkülerin derlenmesinde büyük rol oynadı³³. Çeşitli zamanlarda resim ve heykeli yaymak amacıyla sergiler düzenleyip kurslar açan şube bu dallarda yetenekli olanların yetiştirilmelerine de olanak sağlamıştır. Böylece Manisa ve çevresinde güzel sanatlara olan ilgi artmış ve arttırılmıştır³⁴. Şubenin gerçekleştirdiği çalışmalardan bazıları şunlardı. 1937 yılında keman ve mandolin kursu açılmış, koro oluşturularak şan dersleri verilmiştir. Temsil kolu ile işbirliği yapılarak düzenlenen edebiyat geceleri toplantılarında, konferans, söylev, tören, ulusal günlerdeki toplantılarda etkinliklerde bulunulmuş, müzikli temsiller halka sunulmuştur.

1937-1938 yıllarında, bir yıl içinde üç müzikli piyes ve operetin temsili gerçekleştirilmiştir³⁵. Manisa Halkevi’nin 1938 yılında radyo- amfikatör tesisatının tamamlanmasıyla şehrin beş ayrı yerine hoparlör konularak radyo yayınının Manisalılara ulaştırılmasıyla, şube bu şekilde halk üzerinde daha etkin hale gelmiştir³⁶. Şubenin dil, tarih ve edebiyat şubesi ile ortak olarak düzenlenen edebiyat ve müzik gecelerinde verilen konserler, programlar, ev radyosundan halka aktarılıyor ve bazı gecelerde çocuklar tarafından kısa temsiller veriliyordu³⁷. 1939 yılının Temmuz ayında Ankara’dan Manisa’ya gelen bir heyet Manisa halk türkülerinden 34 tanesini derleyerek plağa almıştır. Derlenen türkülerin pek çoğu halkevi bahçesinde halka sunulmuştur. Bu konserleri halk büyük bir ilgi ile izliyor, etkinliklere yüzlerce kişi katılıyordu³⁸. Şubenin yürüttüğü bir diğer etkinlikte düzenli olarak halkevi bahçesinde yapılan “*Halkevinin eğlence*” toplantılarıdır. Bu toplantılardan ve balolardan elde edilen gelirler sosyal yardım şubesine verilerek halkın yararına kullanılması da sağlanmıştır³⁹.

Şube özellikle resim, fotoğraf ve heykeltıraşlık sanatının yaygınlaşmasına da büyük önem vermiştir. Okulların tatil olduğu zamanlarda düzenlenen resim kursları ile amatör ressamları teşvik etmek amacıyla yarışmalar düzenleniyordu. 1940 yılında düzenlenen yarışmada birinciliği Saim’in “*Kompozisyonu*”, ikinciliği İ. Gökçen’in “*Keçeciler*”, üçüncülüğü Abdurrahman’ın “*Okuyan Çocuk*” adlı tablosu almıştır. CHP Genel Sekreterliğinin 1940 yılında düzenlediği “*Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi*”nde İ.Gökçen’in “*Keçeciler*” tablosu ikinci oldu. 1941 yılında yine Gökçen’in

³² *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporu Hulasası*, Ankara, 1935, s.79.

³³ “Manisa’da Halk Şarkıları Toplanıyor”, *Anadolu*, 29 Temmuz 1938.

³⁴ *Yeni Doğu*, 7 (1 Mayıs 1934), s.11; *Gediz*, 11 (23 Nisan 1937), s.16.

³⁵ *Gediz*, 23 (1 Mart 1939), s.11.

³⁶ “Manisa da Radyo Neşriyatı”, *Anadolu*, 10 Haziran 1938.

³⁷ *Gediz*, 6/64 (Mayıs 1943), s.s.8-9; *Ulus*, 8 Şubat 1944.

³⁸ *Gediz*, 23 (1 Mart 1939), s.11; “Manisa Halkevi Halk Türküleri Konserleri”, *Ulus*, 25 Ağustos 1943; *Anadolu*, 28 Ağustos 1941.

³⁹ *Gediz*, 6/70 (Birinci Kanun 1943), s.15.

“*Kadın*” tablosu para ödülü alırken, 1945 yılında Manisa Halkevi'nin düzenlediği 6. Amatör Resim Sergisi'ne oldukça önemli katılımlar oldu⁴⁰.

3. Manisa Halkevi ve Tiyatro Faaliyetleri

Halkevinin bu şubesinin amacı halkın eğitilmesi konusunu tiyatro oyunları ve temsiller düzenleyerek gerçekleştirmeye çalışmaktı. Böylelikle tiyatro sevgisinin ve zevkinin kökleşmesinde etkili olan şube yetenekli sanatçıların yetişmesine de olanak sağlamıştır. Halkevlerinde verilen temsillerin amacı resmi ideolojiyi tiyatro aracılığıyla halka yaymaktır⁴¹. Bu nedenle 1933 yılında inkılâp temsillerinde bir üretim patlaması yaşanır. Ancak Manisa Halkevi'nin Gösteri Şubesi ilk günlerde sahne yokluğundan dolayı fazla etkinlik gösteremedi. 1934 yılında sahne gereksinimini karşılayabilmek için çalışmalarına başlandı⁴². Sahne yapımının gerçekleşmesinin ardından temsillerin sergilenmesinde önemli bir artış gözlemlendi. Oyunların büyük çoğunluğunu Cumhuriyet ideolojisini halk tabanına yayma amacını taşıyan inkılâp temsilleri oluşturuyordu.

1937-1938 yılı içinde bu temsillerden halkevi sahnesinde sergilenenler arasında Canavar, Oğuzlar, Yalnız Bir Kelime, Himmetin oğlu, Mavi Yıldırım, Tırtılla, İstiklal, Kahraman, Ergenekon, Çoban, Ana, Mahçuplar, Yanık Efe, Kanun Adamı, Kör, Şenlik Palas, Babaların Günahı, Kavgı Sonu, Bir Kayıp Aranıyor gibi oyunlar büyük ilgi görüyordu⁴³. Bu oyunlardan bazıları defalarca sergilenirken, bunun dışında radyo ve amfikatör tesisatı ile bazı piyesler radyo oyunu olarak sunulmuştur. Kör, Himmetin oğlu gibi oyunlar ise Köycülük Şubesiyle işbirliği yapılarak gerçekleştirilen köy gezilerinde çevre il, ilçe ve köylerde de sahneye konmuştur⁴⁴.

Şube, spor kuruluşları ile okulların temsillerini de destekleyerek halkevi sahnelerinden yararlanılmasını sağlamıştır. Bu yıllarda şubenin temsillerinden 11.062 kişi, spor şubesinin temsillerinden 6200 kişi, okulların temsillerinden de 7700 kişi yararlanmıştır. 1939 yılında 11 temsil verilirken, İstanbul Şehir Tiyatrosu sanatçılarının da Manisa'ya gelmesiyle tiyatro sevgisinin kazandırılmasında önemli başarılar elde edilmiştir⁴⁵.

Tiyatro oyunlarının yanı sıra Karagöz gibi orta oyunlarını da sergileyen şube, bunlardan elde ettiği gelirleri Erzincan depreminden zarar görenlere ulaştırarak sosyal dayanışma ve yardımlaşmada çevreye öncülük ediyordu. Sadece Şubat 1938- Şubat 1939 tarihleri arasındaki bir yıllık süreçte 21.633 kişinin temsilleri izlediği göz önünde

⁴⁰ Manisa Halkevinde 1940-1946 yılları arasında açılan resim sergileri için bkz. *Gediz*, 8/89 (28 Şubat 1946), s.7; Ayrıca bkz. “Manisa da Açılan Sergide Derece Alanlar”, *Ulus*, 26 Şubat 1940; *Ulus*, 21 Mayıs 1940; *Ulus*, 23 Şubat 1941; *Ulus*, 8 Şubat 1944.

⁴¹Levent Boyacıoğlu, “Tek Parti Döneminde İnkılâp Temsilleri”, *Tarih ve Toplum*, XXVII/102 (Haziran1992), s.30; Manisa Halkevinde verilen oyunların bir listesi için bkz. Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Ankara, 1998, s.261.

⁴² *Yeni Doğu*, 8 (1 Haziran 1934), s.15.

⁴³ *Gediz*, 11 (20 Şubat 1938), s.2; *Ulus*, 12 Aralık 1937.

⁴⁴ “Temsil Kolu Köylere Giderek Temsiller Veriyor”, *Ulus*, 23 Ocak 1938; *Gediz*, 23, (1 Mart 1939), s.12.

⁴⁵ *Anadolu*, 31 Kanun-ı Sani 1939; *Anadolu*, 9 Şubat 1939; *Anadolu*, 12 Mart 1939; *Gediz*, 23, (1 Mart 1939) s.12.

bulundurulursa,⁴⁶ o yıllarda ülkemizde tiyatro ihtiyacını karşılayacak imkân ve tekniklerin de azlığı dikkate alındığında halkevinin bu çalışmalarının değeri daha iyi anlaşılacaktır.

4. Manisa Halkevinin Spora Yönelişi

Manisa Halkevinin spor şubesi Manisa'da sporun kökleşmesine, sağlıklı ve dinç bir neslin yetişmesine çalışarak gençliğin eğitiminde beden eğitiminin önemini ortaya koymaya çalışmıştır. İlk yıllarda birkaç süre avı ve spor gezisinden başka bir etkinlik gösteremeyen şube, zamanla bulunduğu bölgede çeşitli spor kuruluşlarının gelişmesine olanak sağlamıştır. Çevre köy ve merkezlerle düzenlenen spor karşılaşmaları, toplumsal kaynaşmayı arttırmıştır. İlk planda mahalli sporları teşvik ederek; dağcılık, avcılık, güreş, atlı spor, kayak sporları, futbol, basketbol, atletizm, voleybol ve bisiklet gibi alanlarda etkinlikte bulunmuştur⁴⁷. Modern sporların Manisa'ya girişine halkevi öncülük etmiştir.

1934 yılında spor işlerini düzenlemek amacıyla Türk Atletizm Federasyonu Antrenörü Mösyö Abraham'ın Manisa'ya gelmesiyle birlikte,⁴⁸ Atlı Spor Kulübü başta olmak üzere Manisa'da pek çok kulüp oluşturulmaya başlandı. Avcılık sporunu yaygınlaştırmak için 1 Ağustos günü Av Bayramı olarak ilan edildi. Futbolu sevdirmek için çevre ilçelerin gençleri ile spor karşılaşmaları düzenlenerek gençlerin kaynaşmalarına zemin hazırlanırken, Bozkurt ve Okspor gibi ilk spor kulüplerinin de kurulmasında da halkevi etkili olmuştur⁴⁹. Spor Şubesi içinde oluşturulan kollardan biri olan Dağcılık Kolu Ödemiş- Bozdağ'a çeşitli zamanlarda kayak gezileri düzenlerken, Spil'e haftada bir ya da iki haftada bir çıkılıyor, Yunt Dağı çevresinde süre avları yapılıyordu⁵⁰. Ayrıca köy gezilerinde tarih araştırmalarının da yapılmasına katkıda bulunan şube,⁵¹ bu gezilerde köylerdeki spor yuvalarının da çalışmalarını organize ediyordu. Böylece şube sporu sevdirmekle kalmamış, kurulan spor yuvaları ile en ücra köylerde bile bu alanda çalışmaların başlamasında etkili olmuştur. 1946 yılında Orta Anadolu Bölgesini kapsayan ve 20 gün süren büyük bir gezi düzenleyen Manisa Halkevi Spor Şubesinin son derece geniş olan bahçesinde de tenis kortu, voleybol ve basketbol sahaları da bulunuyordu⁵².

5. Halkevi ve Sosyal Yardım

Manisa Halkevi'nin Sosyal Yardım Şubesi, belirlenen amaçlar etrafında çevrenin özelliklerini de daima göz önünde bulundurarak hayır işlerini yürütmüş, bunun için bütçesine ayrılanlarla yetinmemiş, gelir kaynaklarını arttırmıştır.

⁴⁶ *Gediz*, 23(1 Mart 1939), s.12; *Gediz*, 7/78 (1 Mart 1945), s.15; *Gediz*, 8/89 (Şubat 1946), s.s.10-11.

⁴⁷ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulasası*, s.79.

⁴⁸ *Yeni Doğuş*, 8 (1 Haziran 1934), s.12.

⁴⁹ *Anadolu*, 2 Şubat 1938, *Gediz*, 11(20 Şubat 1938), s.s.10-11.

⁵⁰ *Gediz*, 26 (1 Haziran 1939), s.17; *Gediz*, 23 (1 Mart 1939), s.13.

⁵¹ *Anadolu*, 16 Haziran 1941.

⁵² *Gediz*, 23(1 Mart 1939), s.14, *Ulus*, 2 Eylül 1943.

Kaynaklarını öncelikle okullu öğrencilerden başlayarak muhtaç çocuk ve ailelere paylaşmıştır. 1937-1938 yılı içinde şube tarafından 550 ilkokul öğrencisinin giyecek, 450 okuyucunun kitap ve defter ihtiyacı karşılanmış, 6 ortaokul öğrencisinin, 7 lise ve 11 üniversite öğrencisinin ihtiyaçları şube gelirleriyle sağlanmıştır. Şube bu yardımları yalnızca okuyan kesime değil, fakir ve kimsesiz vatandaşlara da ulaştırmaya çaba göstermiştir. Gelirlerini arttırmak ve yardım çalışmalarını daha etkili hale getirmek amacıyla gerek güzel sanatlar, gerekse diğer şubelerle yapılan ortak çalışmalarla balolar düzenleyen şubenin 1938 yılında üye sayısı 115'e ulaşmıştır. Baloların dışında gerçekleştirilen çaylı toplantılar ve müsamereler de şubenin gelirlerini arttırmasına olanak sağlıyordu⁵³.

Cezaevindeki tutukluların ihtiyaçlarının giderilmesinde de yardımcı olan şube,⁵⁴ 1943-1944 öğretim yılında Manisa'da ki 300 yoksul öğrenciye sıcak öğle yemeği veriyordu. Bu sayı sonraki yıllarda 500'e ulaştı. Halkevi 1945 yılında 250 öğrenciye her gün yemek götürürken, 375 yoksul vatandaşın da yiyecek ve yakacak ihtiyacı karşılanıyordu⁵⁵. Bunlara paralel olarak Halk Dispanserinde haftanın 5 günü hasta muayeneleri yapılmaktaydı. Ücretsiz yapılan bu muayenelerde yoksul halkın ilaç gereksinimleri de parasız karşılanıyordu. 1945 yılı Şubat ayı ile 1946 Şubat ayları arasındaki dönemde 1.516 kişi halkevinin sağladığı olanaklarla muayene ve tedavi edilmiştir⁵⁶.

6. Halk Dershanesi ve Kurslar Eliyle Manisalıların Eğitilmesi

Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi başta halkı okuryazar hale getirmek amacıyla merkezi bir durumda olan üç ilkokulda okuma yazma kursları açmıştır. Cezaevinde de dört öğretmenin nezaretinde sürdürülen kurslardan 114 yurttaş yararlanmıştır. İngilizce, Fransızca, zehirli gazlardan korunma, pasif korunma uçak modelciliği, biçki dikiş, garsonlu kursları da yoğun bir ilgiyle izlenmiştir. Yalnızca bir yılda zehirli gazlardan korunma kurslarından 642 kişi yararlanırken, 1943 yılında sadece 2. Teşrin ayında bu kurslardan yararlananların sayısı 214'tür⁵⁷.

Şubenin çalışmaları yalnızca halka yönelik olmamıştır. Aynı zamanda ilkokul öğretmenleri için mesleki müzik kursu açılarak buna bütün ilkokul öğretmenleri katılmıştır. Ev içi faaliyetlerinin yanı sıra Manisa Cezaevinde Cumhuriyet Savcılığının yardımıyla daimi bir dershane ve kütüphane açılması da sağlanmış mahkûmların hayata hazırlanmalarına yardımcı olunmuştur. Bu etkinliklerin dışında güzel sanatların gelişmesi için mandolin, piyano, keman, viyolonsel vb. saz kursları açılmış, emniyet

⁵³ *Ulus*, 12 Kanun-ı Evvel 1937; *Gediz*, 11 (20 Şubat 1938), s.s.13-14; *Anadolu*, 29 Temmuz 1938.

⁵⁴ *Gediz*, 23 (1 Mart 1939), s.s.14-15.

⁵⁵ *Ulus*, 28 Aralık 1943; *Ulus*, 26 Şubat 1946.

⁵⁶ *Gediz*, 23(1 Mart 1939), s.16; *Ulus*, 8 Kasım 1943; *Ulus*, 26 Şubat 1946.

⁵⁷ *Anadolu*, 23 Mart 1939; *Anadolu*, 9 Mayıs 1939, *Gediz*, 6/71 (Kanun-i Sani 1944), s.16; *Gediz*, 6/73 (Nisan 1944), s.16.

görevlileri için “polis bilgisini arttırma”, özel idare memurları için “mahalli idare kanunlarının tatbikati” hakkında açılan kurslardan başarılı sonuçlar elde edilmiştir⁵⁸.

7. Bilgiye Açılan Pencere Manisa Halkevi

Halkevleri Çalışma Talimatnamesinin 89. maddesinde, “Kütüphaneler, halk bilgisinin ilerlemesinde başlıca amildir. Bu sebeple her Halkevinde bir okuma odası ve kütüphanenin bulunması, halkevlerinin ilk kurulma şartlarından sayılır” ifadesi yer almaktadır⁵⁹. Halk terbiyesi ve eğitimiyle uğraşan bu kültür kurumlarının önce bir kütüphane kurmaları gayet doğaldır ve gereklidir. Bu amaçla Manisa Halkevi açılır açılmaz Mart 1933’te Kitapsaray ve Yayın Şubesi oluşturulmuş, önemli denebilecek güzel bir kitaplık kurulmuştur. Gece gündüz demeden okuyucuya hizmet veren kütüphanede 1934 yılında toplam 954 cilt kitap bulunuyordu⁶⁰. Bu sayı 1946’da 2932’ye ulaşmıştır⁶¹.

1937-1938 yıllarında Manisa’nın yedi ayrı köyünde okuma odası açılmıştır. Okuma odalarına halkevinden gönderilen kitapların yanı sıra değiş tokuş yoluyla kitap temin edilmiş, köylülerin sekiz ayrı günlük gazeteden yararlanmaları da sağlanmıştır. Kitapsaray’da bir de çocuk kütüphanesi kurularak çocuklar için uygun kitaplar temin edilmiştir. 1939 yılında hizmete açılan yeni kitapsaraya aynı yıl 12 okuma odası daha eklendi. Bunlar Mahfeller, Seklik, Sarı Ahmetli, Koruköy, Büyük Sünbüller, Tevfikiye, Kırancıftlık, Yenice, Küçük Yenice, Kalemlı, Sincan, Kepenkli köyleridir⁶². Bu okuma odaları Türk Devriminin köylerde kökleşmesinde büyük rol oynamıştır.

Şubenin düzenli olarak yürüttüğü bir başka etkinlikte halkevi yayınlarından ve halkevi kütüphanesine gelen kitaplardan oluşan kitap sergileridir. Bu sergiler her yıl düzenli olarak sürdürülmüştür⁶³. Bu şubenin öncülüğünde ve diğer şubelerin de katılımlarıyla “Taribi Eserleri Koruma Cemiyeti” kurulmuştur. Bu şubenin en önemli etkinliği hiç kuşkusuz kitap ve dergi yayınıdır. Özellikle tarih kitapları yayınında diğer halkevleri arasında önemli bir yer aldığı da bilinmektedir. Manisa Halkevi’nin çoğunluğunu M. Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen’in araştırmalarının oluşturduğu bilim dünyasına da çok ciddi katkılar sağladığı yayınlarının sayısı kapatıldığı tarihlerde 20’ye ulaşmıştı. Manisa Halkevi’nin yayınladığı eserler şunlardı:⁶⁴

1- N. İlhan Berk, *Güneşi Yakanların Selamı*, İstanbul, 1935.

⁵⁸“Manisa Halkevinde Açılan Kurslar”, *Ulus*, 12 Ağustos 1943; “Manisa Halkevinde Dil ve Müzik Kursları”, *Ulus*, 31 Temmuz 1943; *Ulus*, 26 Şubat 1946; Ayrıca bkz. *Gediz*, 23 (1Mart 1939), s.s.17-18.

⁵⁹ *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara, 1940, s.s.24-27.

⁶⁰ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası*, s.79.

⁶¹ *Ulus*, 26 Şubat 1946.

⁶² Müslime Şen, *a.g.t.*, s.23.

⁶³ *Ulus*, 12 Ağustos 1943; *Ulus*, 15 Ağustos 1943; *Gediz* VI/64 (Mayıs 1943), s.16; *Gediz*, VIII/86 (1.Kasım 1945), s.15.

⁶⁴ 1944’e kadar bkz; Hasan Taner, *Halkevleri Bibliyografyası*, Ankara 1944, s.s.44-45. Ayrıca başka bir liste için bkz; “Manisa Halkevi Yayınları”, *Gediz*, 101-102, (Ekim-Kasım 1947); Müslime Şen, “Manisa Halkevi Yayınları ve Yerel Tarih Çalışmaları Örneği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, II/6-7(1996-1997), İzmir, 1997, s.s.147-157.

- 2- Şevket Kırbaş, *Zehirli Gaz ve Korunma Tedbirleri*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1937.
- 3- Cenap Refik Orkun, *Manisa Coğrafyası*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1937.
- 4- *Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa*, Kemal Matbaası, İstanbul, 1938.
- 5- Halit Giray, Nefi Vural, *Halk Zehirli Gazlara Karşı Kendini ve Başkalarını Nasıl Koruyabilir?*, Yeni Yol Basımevi, İzmir, 1939.
- 6- Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Taribi (Manisa Tarihine Genel Bir Bakış I)*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1939.
- 7- M. Çağatay Uluçay, *Sarubanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar (773 Hicri-1220 Hicri)*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1940.
- 8- Kamil Su, *Mimar Sinan'ın Eserlerinden Muradiye Camii*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1940.
- 9- M. Çağatay Uluçay, *Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şebzadeler Türbesi (849 Hicri-1296 Hicri)*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1941.
- 10- M. Çağatay Uluçay, *XVIII. Yy'da Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı I*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1949.
- 11- M. Çağatay Uluçay, *Yunus'un Mezarı*, Gediz Basımevi, Manisa, 1943.
- 12- M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruban'da Eşekyalık ve Halk Hareketleri*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1944.
- 13- M. Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, M. Rauf İnan, M. Azmi Önakin, *Turist Gözü İle Manisa*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1945.
- 14- İbrahim Gökçen, *XVI ve XVII. Yy Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları Üzerine Bir Araştırma*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1945.
- 15- Vakit Armağan, *Manisa Arkeoloji Müzesi Kılavuzu*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946.
- 16- İbrahim Gökçen, *Sicillere Göre XVI ve XVII. Asırlarda Saruban Zaviye ve Yatırları*, Marifet Basımevi, 1946.
- 17- İbrahim Gökçen, *16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruban da Yörük ve Türkmenler*, Marifet Basımevi, İstanbul, 1946.
- 18- M. Çağatay Uluçay, *Sarubanoğulları ve Eserlerine Dair Vesikalar II*, Marifet Basımevi, 1946.
- 19- İbrahim Gökçen, *Manisa Taribinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri-954- 1060)*, Kitap I, Marifet Basımevi, İstanbul, 1950.
- 20- İbrahim Gökçen, *Manisa Taribinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 1060- Miladi 1650'den Sonra)*, Kitap II, Marifet Basımevi, İstanbul, 1950.

Halkevinin bu şubesi, çevrede büyük bir kültür ve yayın merkezi olma özelliğini çalışmalarını devam ettirdiği yıllarda korumuş ve sürdürmüştür.

8. Halkeviyle Köye Koşan Rejim

Halkevlerinin açıldığı tarihlerde Türkiye nüfusunun %70'inden fazlası kırsal kesimde yaşıyordu. Manisa'da da durum pek farklı değildi. Şehir hayatı dışında yaşayan nüfus %80 gibi önemli bir oranı oluşturmaktaydı. Cumhuriyetin getirdiği yaşam tarzına toplumun ayak uydurabilmesi için geri kalmış olan köylünün kültürel ve sosyal yönden geliştirilme zorunluluğu bulunuyordu. Halkevlerinin 104. maddesi Köycülük Şubesinin görevlerini şöyle açıklar. "...Köylerin sosyal, sabbî, bedîî gelişmelerine ve köylü ile şehirlî arasındaki karşılıklı sevgi ve yardımlaşma duygularının kuvvetlenmesine çalışmaktır"⁶⁵. Şube çalışmalarıyla bu amaca yönelik olarak köylünün kültürel ve sosyal düzeyinin yükselmesini hedeflemişti. Köylünün geçim kaynağı olan ziraat ve tarım gibi konularda bilgilendirilmesine önem verilirdi.

Manisa Halkevi'nin öncü şubelerinden olan Köycülük Şubesi ilk çalışma yılında köylere düzenlenen gezilerde köylülere yapılan konuşmalarla köylünün kültür düzeyinin yükseltilmesine çalışılmıştır. Köyün kalkınması, köylü ile kentli arasındaki bağlılığın artması, temiz ve zengin Türk köyünün yaratılması konusunda başarılı çalışmalar sergilemiştir. Köy kalkınma ülküsünü çalışmalarına rehber alan şube, bu program dâhilinde çalışarak köyün gelir yollarını genişletmek, köylünün zirai bilgisini arttırmak amacı ile köylerde çeşitli kurslar da açmıştır. Bu amaçla mevcut 170 köy üç bölgeye ayrılmış, her ayın ilk haftasında bir bölge kursa tabi tutulmuştur. Bu kurslarda köy kanunu, ziraat işleri, hayvan bakımı, bulaşıcı hastalıklar, sıtma ile mücadele, genel sağlık bilgileri, nüfus, kültür işleri ve köy asayışı konularında bilgiler verilmiştir. Her devreye en az 200 kişi devam etmiştir. Ayrıca kurslarda konulara uygun filmlerde gösterilmiştir⁶⁶.

Köylere yapılan gezilerde kitap, gazete ve dergi dağıtımı da Manisa Halkevi'nin bu şubesi eliyle yapılmıştır. Köycülük Şubesi her köy gezisinde 5-6 köyü birden geziyordu. 1938-1939 arasındaki bir yıllık dönemde gezilerek taranan köy sayısı 14'ü bulmuştu. Gezilerde sosyal yardım şubesinin de katılımıyla halk sağlığı konusunda köylülere bilgiler veriliyor, hasta muayene ve tedavileri de gerçekleştiriliyordu⁶⁷. Köycülük Şubesinin Manisa Köylerinde açmış olduğu okuma odaları da köyün ve köylünün kültürel kalkınmasında oldukça etkileri olmuştur. 1939 yılında Manisa Halkevi'nin Horozköy, Karaoğlanlı, Muradiye, Saruhanlı, Selimşahlar, Eğri, Uncuboz Köylerinde açık ve işler konumunda okuma odaları faaliyet gösteriyordu⁶⁸.

⁶⁵ *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara, 1940, s.s.27-29; Sadık Karagöz, *Manisa İli Kütüphaneleri*, Ankara 1974, s.68.

⁶⁶ *Anadolu*, 10-15-17 Kanun-ı Evvel 1937; *Anadolu*, 2-7 Şubat 1937; *Anadolu*, 2 Şubat 1938; *Anadolu*, 18 Haziran 1938; *Anadolu*, 5 Teşrin-i Evvel 1938; *Gediz*, 11(20 Şubat 1938), s.s.16-17.

⁶⁷ *Ulus*, 5 Ağustos 1943; *Ulus* 24 Ağustos 1943; *Ulus* 2 Eylül 1943; *Gediz* VII/78 (1 Mart 1945), s.15; *Gediz* VII/79 (1 Nisan 1945), s.15; *Gediz* VII/80, (1 Mayıs 1945), s.15; *Gediz* VIII/89 (28 Şubat 1946), s.s.9-10.

⁶⁸ *Ülkü*, VIII/76(Haziran 1939), s.366.

1940 yılında ise Akhisar, Alaşehir, Demirci, Gördes, Kırkağaç, Kula, Salihli, Soma, Turgutlu gibi kaza merkezleriyle Gölarmara, Sarıgöl, Yayaköy nahiyelerinde köycülük şubeleri bulunuyordu⁶⁹. Köylünün aydınlatılmasında radyo yayınına büyük önem veriliyordu. Köy kalkınması programı gereğince köylünün yurt sorunlarıyla da ilgilenmesi açısından Manisa'nın pek çok köyüne radyo ulaştırılmıştı. 1938 yılında radyoya kavuşan köyler arasında Saruhanlı, Yılmazköy, Hacırahmanlı, Hacıhaliller, Çobanisa, Karaoğlanlı, Belen, Paşa, Koldere, Alibeyli, Gümülcineli köyleri de girmişti⁷⁰. Manisa Halkevi Köycüler Şubesi köylülerle şehirliilerin arasındaki kültürel farklılığın giderilmesi için kırsal kesimde oturanlarla ilişkilerin artırılmasına özen gösterilmiş ve bu konuda çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

9. Rejimin Sembolleri Müze ve Sergiler

Manisa tarih eserleri bakımından oldukça zengin bir ilimizdir. Manisa Halkevi bünyesinde kurulan Müze ve Sergi Şubesine bu anlamda epeyce sorumluluk da yüklemiştir. Değerli bir kadroyla faaliyetlerini yürüten şube TTK'nın yayınlarından da faydalanarak Manisa'nın tarihi değerini ortaya çıkaracak belge ve malzemenin toplanmasını sağlamıştır. Şube öncelikle Manisa il merkezinde bir müze kurulmasını sağladı. Dağınık olan tarihi malzemeler kurulan müze sayesinde düzenli bir hale getirildi. İlin antik döneme ilişkin haritasının çıkarılması ile ilgili arkeolojik ve etnografik çalışmalara yoğunlaşan şube üyeleri, Manisa tarihinin yazımı konusunda da kendi üzerlerine düşen görevi başarıyla yerine getirmişlerdir. Halkevi tarafından organize edilen Manisa tarihi araştırmaları o denli sistematik ve programlı yürütüldü ki bu gün pek çok akademisyen için vazgeçilemeyecek kaynak eserlerin yaratıcısı oldular⁷¹. Zaman zaman Kültür Bakanlığında Manisa'ya gelen uzmanlar tarafından incelemeler yapılarak, araştırma sonuçları konferanslarla halka sunulmuştur.

Müze ve Sergi Şubesi 1937 tarihinden itibaren küçük el sanatları, ev işleri ile üzüm ve inkılâp sergileri de düzenlemiştir. Şube halkevinde gerçekleştirilen önemli gün ve haftalarla ilgili törenlere de katılmıştır⁷². Müze ve Sergi Şubesinin en önemli çalışmalarından birisi de Manisa ve çevresinde bulunan önemli tarihi eserlerin müzeye nakledilmesi işi olmuştur. Halkevince düzenlenen gezilerde söz konusu tarihi eserlerin tespitine çalışılmıştır. Denilebilir ki Manisa'da sistematik biçimde bilimsel yöntemlerle ilk müze çalışmaları halkevi eliyle gerçekleştirilmiştir. Yarık Kaya ve çevresine düzenlenen bir geziye İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Başkanı Bossert'te katılmıştır. Burada yapılan incelemelerde Manisa Dağının sarp bir kısmında yer alan ve Yarık Kaya adıyla bilinen yerde bulunan kalenin Etilere ait olduğu ortaya çıkarılmıştır. Şube kentin tarihi dokusuna sahip çıkacak faaliyetlerde de bulunarak, Manisa'daki harap bulunan tarihi binaları restore ettirerek binaların yaşamasını sağlamıştır. Böylelikle şube Manisa ve çevresinde çok sayıda olan tarihi eserlerin tespitinde, korunmasında, bunlardan taşınabilir olanların müzeye kazandırılmasında ve yapılan

⁶⁹ *CHP Halkevleri*, Ankara, 1940, s.25.

⁷⁰ *Ulus* 15 Mayıs 1938.

⁷¹ *Gediz*, 23 (1 Mart 1939), s.21.

⁷² *Anadolu*, 24 Ocak 1937; *Anadolu* 20 Temmuz 1937; *Anadolu* 26 Temmuz 1937.

çalışmaların halka duyurulup, sergilenmesinde küçümsenmeyecek başarılarla imza atmıştır⁷³.

Sonuç

Halkevlerinin 19 Şubat 1932 yılında açılmasıyla her meslekten yüzlerce Türk vatandaşı bu kurum içinde kendini ve başkalarını yetiştirme imkânına erişmişti. Cumhuriyet rejimi Atatürk'ün deyimi ile kendisini Türk sayanı Türk kabul ederek bir ulusal bütünleşmeyi hedeflemiş, halkçılık temelinde dayanan bir ulusçuluğu halkevleri aracılığı ile tüm yurttan örgütlemiştir. Ulus devlet ve toplum yapısı Halkevleri aracılığı ile bir toplumsal bütünleşmeye doğru yönlendirilirken, eğitim ve kültür çalışmaları ile de bu oluşum destekleniyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin Halkevleri deneyi, yirminci yüzyılın önde gelen yaygın eğitim ve kültür girişimlerindedir. Manisa Halkevi örneği de bu girişimin halkalarından birisidir.

Batı Anadolu'nun önemli yerleşimlerinden biri olan Manisa Şehri Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyo-ekonomik gelişimini Cumhuriyet idaresinin bu sistemli programıyla gerçekleştirmiştir. Şüphesiz 1930'lardan itibaren Halkevinin bu gelişim içindeki katkıları yadsınamaz. Manisa Halkevi yürüttüğü çalışmalarıyla Türk devrimine sahip çıkan, onu halk tabanına indiren, bu amaçla halkı bilinçlendiren, halk yığınlarının eğitilmesinde önemli misyonu olan bir kurumdu. Manisa Halkevi 1930-1940'lı yıllar Manisa Şehrinin en önemli sosyo- kültürel kurumu olmuştur. Manisa'nın münevver şahsiyetleri halkevinin Tarih-Dil-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Müze ve Sergi Şubelerinde bir araya gelerek gerçekleştirdikleri faaliyetlerle kente canlılık kazandırmışlardır. Manisa Halkevi bu anlamda Manisa kültür tarihinin de önemli bir kilometre taşıdır.

⁷³ *Gediz*, IX/104 (Nisan 1950), s.s.3-5.

KAYNAKÇA

I. Gazete ve Dergiler

<i>Anadolu</i>	<i>Ülkü</i>
<i>Bozkurt</i>	<i>Yeniasır</i>
<i>Gediz</i>	<i>Yeni doğuş</i>
<i>Ulus</i>	

II. Kitap ve Makaleler

- ARIKAN, Zeki, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu*, Y.12, XI/23 (Mayıs) İstanbul, 1999.
- BİLGİ, Necdet, “Yeni Doğuş; Manisa Halkevi Dergisi,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVII/49 (Mart), Ankara, 2001.
- BİRİNCİ, Ali, “İbrahim Gökçen Manisa Tarihçisi ve Ressamının Hayatı ve Eserleri”, *Manisa Araştırmaları I*, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2001.
- _____, “Karaosmanoğlu Halit Paşa Kamil Su”, *Manisa Araştırmaları II*, Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarih ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2002.
- BOYACIOĞLU, Levent, “Tek Parti Döneminde İnkılâp Temsilleri”, *Tarih ve Toplum*, XXVII/102 (Haziran), 1992.
- CHP Halkevleri*, Ankara, 1940.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi*, Ankara, 1934.
- CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, Ankara, 1943.
- ÇAVDAR Tevfik, “Halkevleri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.IV, İletişim yay., İstanbul, 1983.
- ÇEÇEN, Anıl, *Atatürk'ün Kültür Kurumu; Halkevleri*, Genişletilmiş 2. baskı, Cumhuriyet Kitapları, Ankara, 2000.
- Ege Tecim ve Endüstri Büyük Kılavuzu*, İzmir, 1937.
- GÜNAY Necla Türkçapar, *Gediz Bibliyografyası*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1999.
- Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporu Hulasası*, Ankara, 1935.
- Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Ankara, 1940.
- HASAN, Taner, *Halkevleri Bibliyografyası*, Ankara, 1944.
- KANSU, Ceyhan Atif, “Kemalizm Halk Okulları”, *Halkevleri*, Y.5, S.64, Ankara, 1972.

KARADAĞ, Nurhan, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Ankara, 1998.

KARAGÖZ, Sadık, *Manisa İli Kütüphaneleri*, Ankara, 1974.

ŞAKİROĞLU, Mahmut, “Memleketimizde Toplu Tarih Çalışmaları II, *Tarih ve Toplum*, S.38, (Şubat), 1987.

_____, “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı”, *Kebikeç*, S.3, Ankara, 1996.

ŞEN, Müslime, “Manisa Halkevi Yayınları ve Yerel Tarih Çalışmaları Örneği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, II/6-7 (1996-1997), İzmir.

YEŞİLKAYA, Neşe G., *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim yay., İstanbul, 1999.

III. Tezler

BİLGİ, Necdet, *XX. yy'ın İlk Yarısında Manisa Kazası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 1996.

ŞEN, Müslime, *Manisa Halkevinin Çalışmaları ve Dergileri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1992.

UYAR, Hakkı, *Cumhuriyet Döneminde Manisa'da Eğitim (1923- 1950)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1993.